

<https://jrl.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Researches in Linguistics
E-ISSN: 2322-3413
15(1), 159-180
Received: 22.05.2023 Accepted: 08.07.2023

Research Paper

Alternation in three-place predicates and its relation to Aktionsart in Persian

Vali Rezaei*

Associate Professor, Department of Linguistics, Faculty of Foreign Languages, University of Isfahan, Isfahan, Iran
vali.rezaei@fgn.ui.ac.ir

Zhaleh Makaremi

Post-Doctoral Fellow Researcher, Department of Linguistics, Faculty of Foreign Languages, University of Isfahan, Isfahan, Iran
zh.makaremi@gmail.com

Abstract

In Role and Reference Grammar (RRG), based on stativity, telicity, and punctuality, verbs are classified into six classes named state, activity, achievement, accomplishment, semelfactive, and active-accomplishment. The predicates in these classes can take one, two, or three argument(s) according to the number of participants involved in an event as well as the argument structure of the verb. Three-place predicates need three distinct arguments and they exhibit some abstract or concrete transition or movement in their conceptual structure. The argument in three-place predicates, undergoing alternation, can appear in more than one syntactic format; that is to say, in unmarked structures, direct object is 'râ'-marked and the indirect object is accompanied by a preposition. This is while in marked or alternate form, the preposition is deleted and the non-macrorole argument receives the role of direct object. In Persian, like many other languages, the frequency of three-place predicates, in comparison with one and two-place predicates, is low, but knowing their behavior is significant for better applying them in related contexts. Employing framework of RRG, this paper, aims to investigate alternation in three-place predicates of Aktionsart in Persian. The data are collected from various web sites, newspapers, books, and also daily conversations. Data analysis shows that state verbs do not undergo alternation; This is mainly because common characteristics of state verbs are their non-action nature and being low transitive or intransitive. Most verbs in this class need one or two argument(s) and low number of three-place predicates in this class, shows no alternation due to stativity and low transitivity. Motion active-accomplishment verbs, however, are more prone to alternation; concrete transition from an actor to a recipient is common among these verbs. Some three-place predicates in achievement class, have alternation; while alternation in accomplishment class, leads mostly to ungrammatical structure. Generally speaking, alternation in three-place predicates is the result of marked selection of the recipient, and is mostly observed in motion active-accomplishment verbs; the reason is non-stativity and high transitivity of this subclass in comparison to other verb classes.

Keywords: Alternation; Three-place predicates; Aktionsart; Role and Reference Grammar; Persian

Introduction

In RRG, both an actor and an undergoer are regarded as valences of the verb and, accordingly, verbs fall into one, two, and three-place predicates. Van Valin (2007) believes that the general semantic representation for three-place predicates in RRG can be displayed as (1). In this system, no abstract predicate can take more than two arguments. Hence, three-place predicates have a complex representation.

(1) [do' (x, \emptyset)] CAUSE [BECOME predicate' (y, z)]

Three-place predicates have an agent-like participant, a recipient, and a theme, which is typically taken as some abstract or concrete things or information conveyed by an agent to a recipient (Margetts and Austin, 2007). The existence

*Corresponding author

of three distinct arguments is obligatory in three-place predicates (Tabibzadeh, 2007). The three-place predicate in clause (2a) has three distinct arguments, while the lack of prepositional object in (2b), and the lack of direct object in (2c), leads to ungrammatical clauses.

- (2) a. (?u) čand qâšoq ?âb (râ) be bimâr dâd-ø.
 (s/he) some spoon water (OBJM) to patient give-PST.3SG
 ‘(S/he) gave some spoon of water to the patient.’
- b. ? (?u) čand qâšoq ?âb (râ) dâd-ø.
 (s/he) some spoon water (OBJM) give-PST.3SG
 ‘?(S/he gave some spoon of water.’
- c. ? (?u) be bimâr dâd-ø.
 (S/he) to patient give-PST.3SG
 ‘?(S/he) gave to the patient.’

Thus said, in three-place predicates, the existence of three distinct arguments, including agent, recipient and theme is taken for granted, i.e., Agent is the argument which initiates an event or an action, theme is the argument which is being possessed in an abstract or concrete manner, and recipient is the one which possess something (Rezai and Hooshmand, 2012). In the unmarked form of three-place predicates, indirect object is accompanied by a preposition, but in a marked or alternate form, it is *râ*-marked and placed in the direct object position. In most languages, according to Newman (1998) and Nass (2007: 214), the verb ‘give’ *dâdan*, is the prototype of three-place predicates. The alternate structure of (2a) above, is (3), in which the indirect object is *râ*-marked and placed after the agent in a marked structure.

- (3) (?u) bimâr râ čand qâšoq ?âb dâd-ø.
 (s/he) patient OBJM some spoon water give-PST.3SG
 ‘(S/he) gave the patient some spoon of water.’

Although it seems that clauses (2a) and (3) are semantically analogous, closer investigations indicate that some factors, such as information structure, and argument prominence are involved in bringing about nuanced meanings. Furthermore, argument alternation does not hold true in all classes of action type.

Verbs in RRG, are classified into state, activity, achievement, accomplishment, semelfactive, and active-accomplishment. This categorization is grounded upon stativity, telicity, and punctuality (Van Valin, 2005, p.33). States entail no action, and their subclasses include existence, cognition, emotion, possession, and perception verbs. Action verbs are dynamic and lack punctuality and telicity. Subclasses of action verbs are motion, performance, consumption, creation, and directed perception verbs. Achievement verbs are telic and occur in a short time; therefore, there is an overlap between their start and end points. Accomplishment verbs are telic, like achievement verbs, but they occur in a durative time. Semelfactives are punctual, but they lack telicity. Active accomplishment verbs are dynamic and telic, but they are non-punctual.

There are different views regarding alternation in three-place predicates of Aktionsart. Krifka (2003) classifies the views in three general classes, namely monosemy, polysemy, and information structure view. The monosemy view holds that the propositional object construction and direct object construction have the same meaning and they are related to each other by a syntactic derivation, which is not sensitive to the meaning of the verbs. In polysemy view, verbs opt for the syntactic environment in which they occur. In information structure view, differences in the information structure are being focused.

Materials and Methods

The present study seeks to find out the possibility of alternation in different three-place predicates and its relation to Aktionsart in Persian. This is intended to figure out what verb classes undergo argument alternation. The data for the present study come from different web sites, books, newspapers, and also daily conversations. Having three arguments in a clause was the essential criterion for choosing data. The related data were then classified based on Aktionsart, in different groups and their alternations were investigated. The considered classes are states, active-accomplishments, achievements, and accomplishments. Insofar as the second argument in three-place arguments is mostly *râ*-marked, instead of activity class, active-accomplishment class is included in this study. What differentiate activity and active-accomplishment classes are markedness and referentiality of the object in the latter class.

Discussion and Conclusion

Investigating alternation in three-place predicates, regarding different classes and subclasses of Aktionsart, leads to the following results.

State verbs denote no action and include existence, cognition, emotion, possession, and perception verbs. As the state verbs entail no action, they mostly need one or two argument(s) to convey the related meaning. Therefore, there is a low frequency of three-place predicates in this class and if there is any, the alternation leads to ungrammatical structure. The subclasses of action verbs include motion, performance, consumption, creation, and directed perception verbs. Among them, motion verbs are more prone to alternation. In (4a), the action verb has three arguments; direct

object is *râ*-marked and indirect object is accompanied by a preposition. The alternation of this clause is (4b) in which the preposition is deleted and indirect object is *râ*-marked.

- (4) a. *Lebâs-e* *garm* *râ* *be* *bače* *pušând-ø.*
 clothes-Ez¹ warm OBJM to baby put on-PST.3SG
 ‘S/he put the warm clothes on the baby.’
- b. *Bače* *râ* *lebâs-e* *garm* *pušând-ø.*
 baby OBJM clothes-Ez warm put on-PST.3SG
 ‘S/he put the warm clothes on the baby.’

The common characteristic of motion verbs is transitivity and they include transferring energy from an actor to an undergoer. The alternation in performance verbs entails having some concrete themes. In (5a), the direct object is *râ*-marked and the indirect object is accompanied by a preposition. The alternation of this clause is (5b) in which the indirect object is *râ*-marked and placed after the actor.

- (5) a. *ʔu* *čâei* *râ* *be* *mâ* *tâʔârof* *kard-ø.*
 s/he tea OBJM to us offer do-PST.3SG
 ‘S/he offered the tea to us.’
- b. *ʔu* *mâ* *râ* *čâei* *tâʔârof* *kard-ø.*
 s/he us OBJM tea offer do-PST.3SG
 ‘S/he offered us the tea.’

Some active performance verbs include abstract theme. In most cases, alternations of the clauses containing these verbs, lead to ungrammatical clauses. Other subclasses of activity verbs do not undergo alternation due to having abstract theme or low transitivity. Some achievement verbs have alternation, and alternation in accomplishment verbs mostly leads to ungrammatical structures. Generally speaking, transitivity and physical transfer between an actor and an undergoer are determinant in the alteration of three-place predicates. Furthermore, in classes which show alternation, information structure view can be applied, that is, differences in information structure lead to various forms. Therefore, arguments appear in the clauses according to their prominence.

¹. Ezafe in Persian links a head noun to its modifiers and complement with an unstressed morpheme –e. (See Ghomeshi, 1997 for more discussion.)

مقاله پژوهشی

تناوب در محمول‌های سه‌ظرفیتی و ارتباط آن با نوع عمل در زبان فارسی

*والی رضایی^{ID}
**ژاله مکارمی

چکیده

افعال در دستور نقش و ارجاع براساس مشخصه‌های ایستایی، کرانمندی و لحظه‌ای بودن، در شش طبقه افعال ایستا، کنشی، لحظه‌ای، پایا، لمح‌ای و کنشی-پایا قرار می‌گیرند. این طبقات می‌توانند با توجه به ساخت موضوعی و تعداد مشارکت‌کنندگان در رویداد، حاوی محمول‌های یک‌ظرفیتی، دوظرفیتی، و سه‌ظرفیتی باشند. محمول‌های سه‌ظرفیتی، با دربرداشتن مفهوم انتقال مالکیت یا حرکت، به سه موضوع در ساخت بند نیاز دارند. موضوع فعل در تناوب موضوعی محمول‌های سه‌ظرفیتی در بیش از یک قالب نحوی ظاهر می‌شود؛ در ساخت متعارف، مفعول مستقیم با نشانه «را» و مفعول غیرمستقیم با حرف اضافه ظاهر می‌شود. در گونه تناوبی، با حذف حرف اضافه، موضوع غیرفراغش، نقش مفعول مستقیم می‌گیرد و ساختار مفعول اولیه-ثانویه ایجاد می‌شود. زبان فارسی، مانند اکثر زبان‌های دیگر، در مقایسه با محمول‌های یک‌ظرفیتی و دوظرفیتی، تعداد محمول‌های سه‌ظرفیتی کمتری دارد؛ ولی شناخت رفتار این فعل‌ها در کاربرد درست آن‌ها حائز اهمیت است. هدف این پژوهش، بررسی تناوب مفعول در محمول‌های سه‌ظرفیتی و ارتباط آن با نوع عمل در چارچوب دستور نقش و ارجاع است. داده‌های پژوهش برگرفته از وب‌گاه‌های خبری و عمومی، روزنامه، کتاب، و گفتگوهای روزمره است. از آنجا که اکثر افعال ایستا و زیرگروه‌های آن، با مشخصه مشترک عدم پویایی، یک‌ظرفیتی و دوظرفیتی هستند، تعداد اندک محمول‌های سه‌ظرفیتی به دلیل ایستایی و ناگذرایی، گونه تناوبی ندارند. مشخصه مشترک افعال کنشی-پایا سه‌موضوعی، انتقال موضوع هدف از کنشگر به گیرنده است و عمده تناوب در زیرگروه افعال کنشی-پایا حرکتی صورت می‌گیرد. تناوب در برخی محمول‌های سه‌ظرفیتی افعال لحظه‌ای قابل اعمال است؛ ولی در افعال پایا، عمدتاً به ساختی نادرستی منجر می‌شود. در مجموع، تناوب در محمول‌های سه‌ظرفیتی، نتیجه انتخاب نشاندار موضوع هدف و در طبقه افعال کنشی-پایا و زیرطبقه افعال حرکتی بیش از سایر طبقات مشهود است؛ دلیل این امر، پویایی و گذرایی نسبتاً بالای افعال این طبقه، در مقایسه با سایر طبقات فعلی است.

کلیدواژه‌ها: تناوب، محمول‌های سه‌ظرفیتی، نوع عمل، دستور نقش و ارجاع، زبان فارسی

۱. مقدمه

افعال در دیدگاه سنتی، برحسب گذرایی و تعداد مفعول مورد نیاز ساخت نحوی، به سه طبقه ناگذرا، تک گذرایی و دو گذرایی تقسیم می‌شوند. در دستور نقش و ارجاع، با در نظر گرفتن فاعل و مفعول، به عنوان ظرفیت‌های فعل، افعال در سه طبقه محمول‌های یک‌ظرفیتی، دو ظرفیتی و سه‌ظرفیتی قرار می‌گیرند (Esteban, 2012).^۱ محمول‌های یک‌ظرفیتی، به یک موضوع نیاز دارند؛ محمول‌های دو ظرفیتی، یک موضوع کنشگر گونه^۲ و یک موضوع غیر کنشگر^۳ دارند. محمول‌های سه‌ظرفیتی، یک موضوع کنشگر گونه و یک موضوع با نقش دریافت‌کننده^۴ دارند، و موضوع سوم آن‌ها معمولاً گروه اسمی عینی یا انتزاعی است که از جانب کنشگر به دریافت‌کننده منتقل می‌شود (Margetts and Austin, 2007). نحوه بازنمایی دو موضوع دریافت‌کننده و کنش پذیر^۵ در محمول‌های سه‌ظرفیتی زبان‌های مختلف، متفاوت است؛ به عقیده برزن^۶ (2001) زبان‌های متقارن،^۷ به گونه‌ای یکسان با این دو موضوع رفتار می‌کنند، در حالی که، در زبان‌های نامتقارن،^۸ ویژگی‌های نحوی یا رمزگذاری‌های مختلفی برای آن‌ها لحاظ می‌شود. در زبان فارسی، بیست و یک ساخت بنیادین برای محمول‌های سه‌ظرفیتی وجود دارد (طیب‌زاده، ۱۳۸۵: ۲۱۱-۲۱۳)؛ اولین ساخت، محمول‌هایی هستند که به سه موضوع فاعل، مفعول مستقیم، و مفعول حرف اضافه‌ای نیاز دارند. ساخت متعارف در جمله (الف)، حاوی سه موضوع است. در جمله (ب)، حذف مفعول حرف اضافه‌ای، و در جمله (ج) حذف مفعول مستقیم، جمله را ناقص می‌کند.^۹ جمله (د) گونه‌تناوبی این جمله است که در آن، مفعول حرف اضافه‌ای همراه با نشانه «را» در جایگاه مفعول مستقیم قرار گرفته است.

(۱) الف. چند قاشق آب (را) به بیمار داد. (وبگاه مثبت سبز، ۱۶ بهمن ۱۳۹۸)

ب. ؟ چند قاشق آب (را) داد.

ج. ؟ به بیمار داد.

د. بیمار را چند قاشق آب داد.

محمول‌های سه‌ظرفیتی سه موضوع دارند که وجودشان در ساخت منطقی این افعال الزامی است. نیومن^{۱۰} (2005) با اشاره به ضرورت وجود سه موضوع مجزا در محمول‌های سه‌ظرفیتی، عنوان می‌کند که حذف هر یک از موضوع‌ها به ساختی نادرستی منجر می‌شود؛ به عنوان مثال، جملات (2) و (3)، که به ترتیب فاقد مفعول حرف اضافه‌ای و مفعول مستقیم هستند، از نظر دستوری ناپذیرفتنی هستند، در حالی که جمله (۴)، با داشتن سه موضوع، دستوری است.

(2) *I put the books.

(3) *I put on the table.

(4) I put the books on the table.

وجود سه موضوع مجزا در ساخت جمله ممکن است آشکار و یا پنهان باشد. به عنوان مثال، در جمله (۵)، با وجود اینکه فعل جمله سه‌ظرفیتی است، وجود دریافت‌کننده پول به صورت تلویحی از جمله استنباط می‌شود، هر چند به صورت آشکار در ساخت جمله ظاهر نشده است.

(۵) پول کتاب را (به فروشنده) پرداخت کردم.

^۱ طیب‌زاده (۱۳۸۵: ۷۴) جملات غیرشخصی با افعال وجهی را «فاعل صفر» می‌داند. در این صورت محمول‌های «صفرظرفیتی» نیز در زبان فارسی وجود دارد.

^۲ agent-like

^۳ non-agent-like

^۴ دریافت‌کننده (recipient) می‌تواند نقش بهره‌ور، هدف، مخاطب، مکان، و یا منبع داشته باشد.

^۵ patient

^۶ Bresnan

^۷ symmetrical

^۸ asymmetrical

^۹ این جملات فارسی و همچنین نمونه‌های انگلیسی در (2) و (3) می‌توانند در بافتی خاص، معنادار باشند.

^{۱۰} Newman

نیومن (2005) در راستای تشخیص محمول‌های سه‌ظرفیتی، به تمایز موضوع و افزوده^۱ اشاره می‌کند. برای مثال، در جمله^۶ (۶) استفاده از مفعول حرف اضافه‌ای همراه با فعل «دادن» ضروری و حذف‌ناشدنی است، چراکه این گروه حرف اضافه‌ای، موضوع فعل است. در حالی که گروه حرف اضافه‌ای در جمله^۷ (۷)، افزوده و اختیاری است.

(۶) من کتاب را به علی دادم.

(۷) مادرم غذا را (در آشپزخانه/ روی آتش/ زیر درخت/ برای من) پخت.

تظاهر سه‌ظرفیتی بودن یک فعل در زبان‌های مختلف، یکسان نیست. به‌عنوان مثال، در جمله^۸ (۸)، «خریدن»، محمولی دوظرفیتی است و افزودن موضوع سوم، در نقش بهره‌ور، لزوماً به معنای سه‌ظرفیتی بودن این فعل نیست؛ در حالی که در زبان انگلیسی، همین فعل در جمله^۹ (۹)، محمولی سه‌ظرفیتی در نظر گرفته می‌شود.

(۸) من یک انگشتر (برای علی) خریدم.

(9) John bought Mary a ring. (John bought a ring for Mary.) (Takami, 2003)

نیومن (ix: 1997)، با در نظر گرفتن سه موضوع دهنده،^۲ شیء،^۳ و دریافت‌کننده برای فعل «give»، اجزای این رویداد را به صورت تعامل بین دهنده و شیء، تعامل بین دریافت‌کننده و شیء، تغییر کنترل بر شیء از دهنده به دریافت‌کننده، حضور فیزیکی دهنده و دریافت‌کننده، و حرکت شیء عنوان می‌کند.

ساخت‌های دومفعولی شامل سه موضوع با نقش‌های کنشگر،^۴ گیرنده،^۵ و پذیرنده^۶ هستند. کنشگر، عامل انجام‌دهنده کنش است؛ گیرنده، بیانگر مشارکی خاص در رویدادی مشخص یا همان انتقال مالکیت است، که می‌تواند انتقال موجود فیزیکی و ملموس یا ماهیتی انتزاعی باشد (رضایی و هوشمند، ۱۳۹۱)؛ پذیرنده نیز موضوعی است که از کنشگر به گیرنده منتقل می‌شود. در جملات فارسی در یک گونه از تناوب مفعولی در ساخت‌های دومفعولی، موضوعی که نقش دریافت‌کننده، مکان یا هدف دارد، در ساخت متعارف به صورت موضوع حرف اضافه‌ای، و در ساخت غیرمتعارف به صورت گروه اسمی همراه با نشانه «را» استفاده می‌شود (قانع، ۱۳۹۸). فعل «دادن» به‌عنوان پیش-نمونه افعال دومفعولی در بیشتر زبان‌ها شناخته شده است (Newman, 1998; Nass, 2007: 214). نمونه‌ای از تناوب در ساخت فعل «دادن» در نمونه^{۱۰} (۱۰) آمده است؛ جمله^{۱۰} (الف)، دارای ساخت مفعول مستقیم-غیرمستقیم است، و مفعول مستقیم با «را» نشاندار شده است، در حالی که در جمله^{۱۰} (ب)، حذف حرف اضافه، ساختار مفعول اولیه-ثانیه ایجاد کرده است.

(۱۰) الف. داور مدال طلا را به نفر اول داد.

کنشگر پذیرنده

ب. داور، نفر اول را مدال طلا داد.

کنشگر گیرنده

هرچند این دو جمله در ظاهر معنای یکسانی دارند؛ ولی بررسی دقیق‌تر حاکی از آن است که عواملی چون ساخت اطلاع^۷ و برجستگی موضوع در نوع صورت‌بندی و کاربرد این جملات دخیل است. منظور از ساخت اطلاع، بخشی از ساخت دستوری جمله است که در آن گزاره‌ها، با ساخت‌های دستوری-واژگانی خاص انطباق‌پیدامی‌کنند (Lambrecht, 1994: 222). گلدبرگ^۸ (1995) تناوب موضوعی در این جملات را حاصل تناسب و ادغام معنای فعل با بیش از یک ساختار موضوعی می‌داند، نه نتیجه چندمعنایی فعل. ضمن آنکه این تناوب در تمام طبقات نوع عمل محقق نمی‌شود.

1. adjunct

2. giver

3. thing

4. agent

5. recipient

6. theme

7. information structure

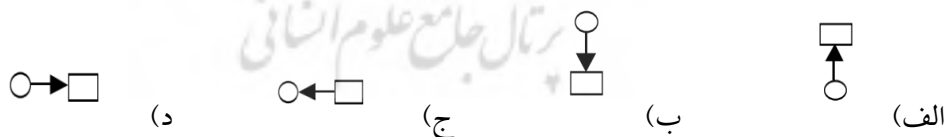
8. Goldberg

هدف این پژوهش، بررسی تناوب مفعول در طبقات نوع عملی است که دارای سه ظرفیت موضوعی هستند. در واقع، این پژوهش به دنبال پاسخ دادن به این پرسش است که آیا محمول‌های سه ظرفیتی در طبقات نوع عمل، در معرض این تناوب قرار می‌گیرند یا خیر؛ و در صورت مثبت بودن پاسخ این پرسش، کدام طبقه یا طبقات فعلی، قابلیت بیشتری برای تناوب دارند. به منظور بررسی داده‌های مدنظر، ابتدا بندهای حاوی محمول‌های سه ظرفیتی در پیکره‌ای از جملات برگرفته از وب‌گاه‌های خبری، کتاب، روزنامه، و گفتگوهای روزمره جمع‌آوری شد و سپس هر فعل با توجه به نوع عمل، در یکی از چهار طبقه افعال ایستا، کنشی-پایا، لحظه‌ای، و پایا قرار گرفت. ملاک‌گزینش داده‌ها، الزام وجود سه موضوع در بند حاوی محمول سه ظرفیتی بوده است که **طیب‌زاده (۲۱۱:۱۳۸۵)** در معرفی ساخت‌های بنیادین سه-ظرفیتی در زبان فارسی به آن‌ها اشاره کرده است. از آنجا که در محمول‌های سه ظرفیتی و ساخت‌های دومفعولی، موضوع پذیرنده غالباً همراه با نشانه «را» استفاده می‌شود، در بررسی داده‌ها، به جای طبقه افعال کنشی، طبقه افعال کنشی-پایا لحاظ شده‌اند. تفاوت این دو طبقه، در نشاننداری و ارجاعی بودن موضوع پذیرنده است. بعد از طبقه‌بندی داده‌ها، تناوب آن‌ها، با توجه به چارچوب نظری پژوهش بررسی شده است.

پژوهش حاضر در پنج بخش ارائه شده است. بعد از مقدمه و در بخش دوم، پیشینه پژوهش آمده است. بخش سوم، معرفی چارچوب نظری است؛ تحلیل داده‌ها و نتیجه‌گیری نیز به ترتیب بخش چهارم و پنجم پژوهش را تشکیل می‌دهد.

۲. پیشینه پژوهش

زبان‌شناسان در تعریف دقیق محمول‌های سه ظرفیتی اتفاق نظر ندارند. محمول‌های سه ظرفیتی در برخی دیدگاه‌ها، مسیری در نظر گرفته می‌شوند که اثرپذیر^۱ به واسطه اثرگذار^۲ در طول آن مسیر حرکت می‌کند، و یا به گونه‌ای تحت تأثیر قرار می‌گیرد. **لانگاکر^۳ (1991: 283)** در این مورد به مفهوم «زنجیره کنش»^۴ اشاره و به جریان طبیعی انتقال انرژی از اثرگذار به اثرپذیر تأکید می‌کند. زنجیره کنش، دارای یک «ابتدا»^۵ و یک «انتهای»^۶ است. محمول‌هایی مانند «دادن»، «فرستادن»، و «نشان دادن» به فاعلی دستوری نیاز دارند که در «ابتدای» این «زنجیره کنش» قرار می‌گیرد، در حالی که، در افعالی مانند «دریافت کردن»، و «گرفتن»، فاعل در «انتهای» این «زنجیره کنش» است. به این ترتیب، جریان طبیعی حرکت در محمول‌های سه ظرفیتی، از دهنده به گیرنده صورت می‌گیرد تا از گیرنده به دهنده. علاوه بر این، نمونه‌های اصلی محمول‌های سه ظرفیتی، افعالی هستند که فاعل دستوری آن‌ها در ابتدای زنجیره کنش قرار دارد و نه در انتهای آن. در تأیید این نکته، **ریچاردسون^۷ و دیگران (2001)** در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که تصویر متناظر با محمول‌های سه ظرفیتی، چون «دادن»، و «نشان دادن»، ترجیحاً تصویر (د) در شکل (۱) است، که در آن جهت انتقال و جریان انرژی از دهنده به گیرنده به تصویر درآمده است.^۸

شکل ۱- نمایش مصور محمول‌های سه ظرفیتی (Richardson et al., 2001)

Figure 1- Image schemas for three-place predicates (Richardson et al., 2001)

1. undergoer
2. actor
3. Langacker
4. action chain
5. head
6. tail
7. Richardson

۸. از آنجا که پژوهش ریچاردسون در زبان انگلیسی با جهت نوشتاری چپ به راست صورت گرفته، در شکل (۱) نیز همین راستا لحاظ شده است؛ در زبان فارسی، با توجه به جهت نوشتاری راست به چپ، تصویر (ج) متناسب با جهت انتقال انرژی در محمول‌های سه ظرفیتی است.

هسپلمت^۱ (2001) با بررسی افعال دومفعولی در زبان‌های مختلف، عمدتاً به شواهدی از فعل «دادن» در این زبان‌ها تمرکز کرده است. مارگتس^۲ (2002)، محمول‌های سه‌ظرفیتی را رویدادهای سه‌مشارکی^۳ نامیده است؛ موضوع‌های فعلی، که جزء ظرفیت فعل در نظر گرفته می‌شوند، متمم‌های اجباری فعل هستند و با حذف آن‌ها جمله ناستوری یا ناقص می‌شود. کیتیل^۴ (2006: 600) ساخت‌های دومفعولی را ساخت‌هایی با دو موضوع غیرفاعلی می‌داند که می‌توانند رفتاری شبیه کنش‌پذیر در افعال گذرا داشته باشند. علاوه بر این، وی عقیده دارد در صورتی که زبانی دارای افعال دومفعولی باشد، یکی از آن‌ها، فعل «دادن» است و اگر صرفاً یک فعل دومفعولی داشته باشد، آن فعل قطعاً فعل «دادن» است. همچنین، برای تشخیص افعال دومفعولی، معیار «تمایز بودن»^۵ را معرفی می‌کند، به طوری که کنشگر و گیرنده باید از نظر فیزیکی، مشارکاتی متمایز باشند. مالچوکوف^۶ و دیگران^۷ (2007) ساخت‌های دومفعولی^۷ را متعارف‌ترین ساخت‌های سه‌ظرفیتی می‌دانند؛ همان‌گونه که ساخت‌های یک‌مفعولی، متداول‌ترین نوع ساخت‌های دوظرفیتی هستند.

درباره ساخت دو مفعولی در زبان فارسی، نظرات مختلفی وجود دارد. برخی معتقدند که زبان فارسی، ساخت دو مفعولی ندارد (Ghomeshi & Massam, 1994; Goldberg, 2003). در بررسی‌های دستور زبان فارسی، ساخت دو مفعولی عمدتاً با عنوان «متمم» معرفی شده است که در جملات حاوی فعل گذرا همراه با حرف اضافه ظاهر می‌شود. باطنی (۱۳۴۸: ۸۹-۹۷) بندهای زبان فارسی را در قشر اول به دو زیرطبقه بدون متمم و متمم‌دار، و بندهای متمم‌دار را به انواع بندهای یک‌متممی، دوتممی، و سه متممی تقسیم کرده است. ناتل خانلری (۱۳۶۳: ۸۱-۸۲) با تقسیم‌بندی افعال به دو گونه لازم و متعدی، اسم بعد از حرف اضافه را متمم می‌داند، خواه همراه با ساخت متعدی باشد یا لازم؛ وی بین مفعول با واسطه و متمم قیدی تمایزی قائل نشده است. وحیدیان کامیار و عمرانی (۱۳۷۹: ۱۸-۲۲) گروه اسمی بعد از حرف اضافه در ساخت گذرا را متمم فعل می‌نامند؛ تمایز متمم فعل و متمم قیدی نیز در این است که حذف متمم فعل، جمله را ناقص می‌کند؛ اما متمم قیدی، مورد نیاز فعل نیست و جنبه توضیحی دارد. علاوه بر این، افعالی که به متمم اجباری نیاز دارند، دارای حرف اضافه اختصاصی هستند. آن‌ها افعال دومفعولی را در مجموعه جمله‌های چهارجزئی آورده‌اند، که چهار نوع جمله‌های چهارجزئی با مفعول و متمم، چهارجزئی با مفعول و مسند، چهارجزئی دومفعولی، و چهارجزئی با متمم و مسند را در برمی‌گیرد. منظور از جملات چهارجزئی و دومفعولی، جملاتی است که گروه اسمی در آن با «را» نشاندار شده است. احمدی گیوی (۱۳۸۰: ۷۹۷) فعلی چون «دادن» را در زمره افعال سببی قرار می‌دهد، با این توضیح که این فعل برای تکمیل معنا، علاوه بر فاعل و مفعول، به متمم نیز نیاز دارد و فعلی که هم به مفعول بی‌واسطه (مفعول) و هم به مفعول با واسطه (متمم) نیاز دارد، دومفعولی است؛ وی فعل‌های سببی را همان افعال دومفعولی در دستورهای پیشین می‌داند و افعال سببی یا دومفعولی را در دو گونه ناستورمند (سماعی) و دستورمند (قیاسی) قرار می‌دهد. فرشیدورد (۱۳۸۲: ۲۱۳) با تقسیم‌بندی افعال متعدی به دو نوع یک مفعولی و دومفعولی، افعال دومفعولی را به افعالی اطلاق می‌کند که علاوه بر مفعول «رائی»، به مفعول «غیررائی» نیز نیاز دارند، مفعول غیررائی یا غیرصریح، گاهی جاندار است و مفعول رائی به آن برمی‌گردد؛ این مفعول می‌تواند گیرنده باشد، مانند «من کتاب را به فریدون سپردم»، و یا دهنده باشد، مانند «من کتاب را از فرهاد گرفتم». طیب‌زاده (۱۳۸۵: ۲۹) وابسته‌های فعل را به دو دسته متمم و غیرمتمم^۸ تقسیم می‌کند. وی با اطلاق «متمم» به وابسته‌های مستقیم فعل، آن‌ها را به دو گروه متمم‌های اجباری^۹ و اختیاری، که متعلق به ظرفیت فعل هستند، طبقه‌بندی می‌کند؛ به گونه‌ای که حذف متمم‌های اجباری، به تولید جمله ناستوری منجر می‌شود، در حالی که حذف متمم‌های اختیاری به ساخت جمله آسیبی نمی‌رساند. رضایی و هوشمند (۱۳۹۱) با بررسی رده‌شناختی ویژگی‌های نشانه‌گذاری و رفتاری ساخت‌های دومفعولی در زبان فارسی، به بررسی و مقایسه دو مفعول گیرنده و پذیرنده در این ساخت‌ها پرداخته‌اند و

1. Haspelmath

2. Margetts

3. three-participant event

4. Kittila

5. distinctness

6. Malchukov

7. ditransitive constructions

8. adjunct

۹. متمم اجباری، معادل «موضوع» است که در محمول‌های یک‌ظرفیتی، دوظرفیتی، و سه‌ظرفیتی وجود دارد.

عوامل دخیل در ترتیب سازه‌های ساخت دومفعولی را «برجستگی، معرفه بودن، و ساختار اطلاع» می‌دانند؛ علاوه بر این، ویژگی‌های نشانه‌گذاری را براساس ترتیب سازه‌ها، حالت‌نمایی، و مطابقت نیز بررسی کرده‌اند. **لطفی و مؤیدی (۱۳۹۲)** در چارچوبی شناختی به بررسی و تحلیل ساخت دومفعولی در پیکره‌ای از ادبیات فارسی پرداخته‌اند تا علت یا علل زبان‌شناختی تغییرات ساخت دومفعولی در طول تاریخ و همچنین حالت تناوب مفعولی را شناسایی کنند؛ آن‌ها براساس رویکرد شناختی پیکر-زمینه، به نقش تکواژ «را» به‌عنوان مشخصه منحصر به فرد ساخت دومفعولی توجه داشته‌اند و نشان داده‌اند که ساخت‌های دومفعولی در فارسی نوین عمدتاً با تکواژ «را» نشاندار می‌شوند. **واعظی (۱۳۹۳)** دو ساختار برای افعال دومفعولی در نظر گرفته است؛ در نوع اول، پذیرا به صورت گروه حرف اضافه‌ای است و در نوع دوم، کنش‌پذیر به فعل منضم می‌شود. وی علاوه بر تفاوت‌های صوری این دو ساختار، به تمایزات معنایی و کاربردی آن‌ها نیز اشاره می‌کند. علاوه بر این، با بررسی ساخت اطلاع، عنوان می‌کند که پذیرا بعد از مبتدای اولیه می‌تواند مبتدای ثانویه باشد. **قیاسوند (۱۳۹۸)** با بررسی تناوب‌ها و طبقات فعلی در زبان فارسی، به تأثیر تناوب‌های نحوی بر باز نمود موضوعی اشاره می‌کند و عقیده دارد این تأثیر در معنای جمله نقشی ندارد. همچنین با اطلاق «تناوب مفعول به‌ای» به تناوب در محمول‌های سه‌ظرفیتی، گزینش‌گوینده برای کاربرد یکی از این ساختارها را اولویت‌های بسته‌بندی اطلاعاتی^۱ عنوان می‌کند تا ترجیحات مربوط به دو معنای متمایز. **قانع (۱۳۹۸)** در بخشی از رساله خود، ضمن اشاره به بسامد کم تناوب مفعول صریح-غیر صریح در زبان فارسی، به بررسی تفاوت‌های معنایی در این تناوب پرداخته است. وی با بررسی داده‌هایی از زبان فارسی، تأکید بر مالکیت در این نوع تناوب را همراستا با نشان دادن مفعول انتقالی به صورت اسم بی‌نشان و بلافاصله پیش از فعل می‌داند؛ در صورتی که تأکید بر حرکت به سمت هدف باشد، مفعول انتقالی به صورت مفعول مستقیم ظاهر می‌شود. هر چند در پژوهش‌های ذکر شده، ساخت‌های سه‌موضوعی مورد بررسی قرار گرفته‌اند؛ ولی تمایز این پژوهش، بررسی محمول‌های سه‌ظرفیتی در طبقات و زیرطبقات اصلی نوع عمل است که در پژوهش‌های پیشین کمتر به آن پرداخته شده است. به این ترتیب، پژوهش حاضر، ضمن بررسی محمول‌های سه‌ظرفیتی در طبقات نمود واژگانی، و در چارچوب دستور نقش و ارجاع، امکان تناوب در گونه‌های مختلف محمول‌های سه‌ظرفیتی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۳. چارچوب نظری

افعال در دستور نقش و ارجاع، بر پایه سه مشخصه ایستایی،^۲ کرانمندی^۳ و لحظه‌ای بودن^۴ به شش طبقه ایستا، کنشی^۵، لحظه‌ای^۶، پایا^۷، لمح‌ای^۸ و کنشی-پایا^۹ تقسیم می‌شوند (**Van valin, 2005:33**). در این طبقه‌بندی، ویژگی‌های مشترکی برای افعال یک طبقه در نظر گرفته می‌شود؛ افعال ایستا، فاقد پویایی، و انتقال انرژی هستند، و در پنج زیرگروه وجودی،^{۱۰} شناختی،^{۱۱} عاطفی،^{۱۲} ملکی^{۱۳} و ادراکی^{۱۴} قرار می‌گیرند. تحقق فعل‌های کنشی، مستلزم حرکت و انتقال انرژی است. افعال کنشی نیز در زیرگروه‌های افعال حرکتی،^{۱۵} بیانی،^{۱۶} مصرفی،^{۱۷} ساختنی^{۱۸} و ادراکی آگاهانه^{۱۹} تجلی می‌یابند (**Van valin, 2005:55**). افعال لحظه‌ای، در مدت زمان کوتاهی تحقق می‌یابند، به تغییر حالت

1. information packaging

2. state

3. telicity

4. punctuality

5. activity

6. achievement

7. accomplishment

8. semelfactive

9. active-accomplishment

10. existence

11. cognition

12. emotion

13. possession

14. perception

15. motion

16. performance

17. consumption

18. creation

19. directed perception

لحظه‌ای اشاره می‌کنند و باعث ایجاد موقعیت جدیدی می‌شوند که دارای نمود پایانی است. افعال پایا، مانند افعال لحظه‌ای، از جمله فعل‌های تغییر حالت هستند؛ ولی در مقایسه با آن‌ها در مدت زمان بیشتری تحقق می‌یابند (Pavey, 2010: 97-98). افعال کنشی-پایا^۱ با اضافه شدن نمود پایانی به افعال کنشی حاصل می‌شوند. اسمیت^۲ (1997) افعال لمحهای را افعالی غیرنتیجه‌ای معرفی می‌کند و در تمایز این افعال با افعال لحظه‌ای به این نکته اشاره می‌کند که هر چند هر دو طبقه افعال لحظه‌ای و لمحهای، به صورت لحظه‌ای محقق می‌شوند؛ ولی تغییر حالت در افعال لحظه‌ای منجر به ایجاد وضعیتی جدید و پایدار می‌شود، در حالی که افعال لمحهای اینگونه نیستند. این طبقات فعلی با توجه به تعداد مشارکت کنندگان در کنش یا رویداد و همچنین نوع ساخت اطلاع می‌توانند به صورت یک‌ظرفیتی، دوظرفیتی و سه‌ظرفیتی تجلی پیدا کنند. محمول‌های سه‌ظرفیتی در دستور نقش و ارجاع، با رویکردی واژگانی تحلیل می‌شوند؛ در این دستور، هیچ محمول انتزاعی بیش از دو موضوع نمی‌گیرد و محمول‌های سه‌ظرفیتی به صورت (11) نمایش داده می‌شوند (Van Valin, 2007).

(11) [do' (x, Ø)] CAUSE [BECOME predicate' (y, z)]

به این ترتیب، ساخت منطقی افعالی مانند «دادن، نشان دادن، و قرار دادن» به صورت (12) خواهد بود. در این بازنمایی، اولین موضوع از سمت راست، تنها گزینه پیش فرض برای اثرپذیر است، و در نتیجه می‌توان موضوع دوم از سمت راست، یعنی y، را نیز به عنوان اثرگذار انتخاب کرد.

(12) a. dâdan [do' (x, Ø)] CAUSE [BECOME dâstan' (y, z)]
 b. nešân dâdan [do' (x, Ø)] CAUSE [BECOME didan' (y, z)]
 c. qarâr dâdan [do' (x, Ø)] CAUSE [BECOME budan-LOC' (y, z)]

در بازنمایی ساخت منطقی فعل give در (13b)، Pat «اثرگذار»، و the book «اثرپذیر» است؛ به دلیل معلوم بودن جمله، اثرگذار در جایگاه فاعل و اثرپذیر در جایگاه مفعول مستقیم قرار گرفته است. موضوع سوم، یعنی Kim، موضوعی غیرفرائقش^۳ است، و در نتیجه «اصل اعطای حرف اضافه»^۴ در مورد آن اعمال می‌شود. در (13c)، نیز گزینش اثرگذار مانند جمله (13b) است؛ ولی در اینجا Kim به عنوان اثرپذیر انتخاب شده است و در نتیجه the book موضوع غیرفرائقش خواهد بود. در این جمله معلوم نیز، اثرگذار، جایگاه فاعل، و اثرپذیر، جایگاه مفعول مستقیم را اشغال می‌کند. در این حالت، موضوع غیرفرائقش به عنوان اثرپذیر انتخاب نمی‌شود. با وجود این شرایط، مقدمات برای گرفتن حرف اضافه with فراهم است؛ ولی این حرف اضافه برای فعل present، اعمال می‌شود، مانند جمله (14c). ساختار جمله (13c) به عنوان ساخت دو مفعولی شناخته می‌شود. تناوب در افعالی مانند give، «تناوب مفعول صریح-غیرصریح»، و تناوب افعالی چون present، در (14)، «تناوب انتقالی»^۵ نامیده می‌شود.

(13) a. [do' (Pat, Ø)] CAUSE [BECOME have' (Kim, book)]
 b. Pat [Actor] gave the book [Undergoer] to Kim. (Unmarked choice)
 c. Pat [Actor] gave Kim [Undergoer] the book. (Marked choice)
 (14) a. [do' (Pat, Ø)] CAUSE [BECOME have' (Kim, book)]
 b. Pat [Actor] presented the book [Undergoer] to Kim. (Unmarked choice)
 c. Pat [Actor] presented Kim [Undergoer] with the book. (Marked choice) (Van Valin, 2007)

اسگی^۶ (1999: 170) با توجه به ملاحظات معنایی افعال، سه شیوه برای بیان انتقال انرژی در محمول‌های سه‌ظرفیتی عنوان می‌کند که

عبارت‌اند از:

الف. X باعث می‌شود که Y به سمت Z تغییر مکان بدهد.

ب. X باعث می‌شود که Y با Z تماس پیدا کند.

^۱ طبقه افعال کنشی-پایا (active-accomplishment) را دوتی (1979) به طبقه‌بندی چهارگانه وندلر (1967) اضافه کرد. در صورتی که موضوع دوم افعال کنشی، ارجاعی و نشاندار باشد، طبقه فعل کنشی به کنشی-پایا تغییر می‌کند. از آنجا که این نکته در بررسی تناوب مفعولی محمول‌های سه‌ظرفیتی لحاظ می‌شود، در پژوهش حاضر چهار طبقه افعال ایستا، کنشی-پایا، لحظه‌ای و پایا مورد بررسی قرار می‌گیرند.

^۲ Smith

^۳ در دستور نقش و ارجاع، اثرگذار و اثرپذیر به عنوان فرائقش / macrorole و مفعول حرف اضافه‌ای، غیرفرائقش / non-macrorole در نظر گرفته می‌شود.

^۴ preposition assignment rule

^۵ transfer alternation

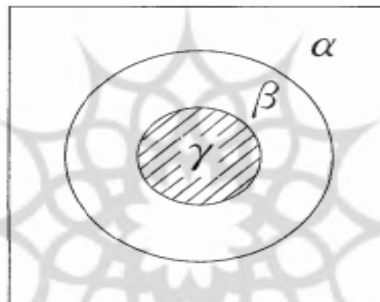
^۶ Essegbey

ج. X باعث می‌شود که Y در مکان Z قرار بگیرد.

کریفکا^۱ (2003) تناوب در ساخت‌های دومفعولی را به صورت ساخت مفعول مستقیم^۲ و ساخت مفعول حرف اضافه‌ای^۳ نشان می‌دهد. در جمله (15a)، NP₀ آغازکننده کنش یا کنشگر است. گروه اسمی اول، پذیرنده یا هدف کنش، و گروه اسمی دوم، مفعولی است که تحت تأثیر کنش قرار می‌گیرد و یا به مالکیت فرد دیگری درمی‌آید. در جمله (15b) آنچه در جایگاه بعد از کنشگر قرار می‌گیرد، پذیرنده است و گروه اسمی سوم نیز به عنوان اثرپذیر آمده است.

- (15) a. DO construction: Ann gave Beth the car.
 NP₀ V NP₁ NP₂
 b. PO construction: Ann gave the car to Beth. (Krifka, 2003)
 NP₀ V NP₂ NP₁

تاکامی^۴ (2003) همپوشانی افعال گذرا، افعال دال بر مالکیت و افعال دومفعولی را در شکل (۲) به تصویر درآورده است. در این تصویر، قسمت α نشانگر افعال گذراست، β دال بر افعال گذرای است که استلزامات رابطه ملکی را برآورده می‌کنند، و γ نیز زیرطبقه‌ای است که افعال دومفعولی را دربرمی‌گیرد؛ به عقیده وی، افعال دومفعولی زیرطبقه‌ای از افعال گذرا هستند و بنابراین، مشخصه‌ها و مؤلفه‌های گذرای نیز می‌تواند درباره آن‌ها نیز مصداق داشته باشد.

شکل ۲- همپوشانی افعال گذرا، افعال دال بر رابطه ملکی و ساخت‌های دومفعولی (Takami, 2003)

Figure 2- Overlapping of transitive verbs, verbs denoting possessive relationship and double object constructions (Takami, 2003)

درباره تناوب در ساخت‌های سه‌موضوعی، دیدگاه‌های مختلف و متعددی وجود دارد. کریفکا (2003) این دیدگاه‌ها را در سه طبقه کلی شامل دیدگاه تک‌معنایی،^۵ دیدگاه چندمعنایی،^۶ و دیدگاه ساخت اطلاع قرار می‌دهد. در دیدگاه تک‌معنایی، ساخت دومفعولی و ساخت مفعول حرف اضافه‌ای، معنای یکسانی دارند و ارتباط آن‌ها به واسطه اشتقاق نحوی و مستقل از معنای فعل است؛ لارسن^۷ (1988) ساخت گروه حرف اضافه‌ای، مانند (16a) را ساخت پایه، و ساخت دومفعولی، در (16b) را ساخت مشتق در نظر می‌گیرد.

- (16) a. I give the car to Beth.
 b. I give Beth the car.

1. Krifka
 2. Direct Object/ DO
 3. Propositional Object/ PO
 4. Takami
 5. monosemy view
 6. polysemy
 7. Larson

اون و لی^۱ (1989)، برخلاف نظر لارسن (1988)، ساخت دومفعولی را پایه و ساخت گروه حرف اضافه‌ای را مشتق می‌دانند. علاوه بر دیدگاه اشتقاقی، برخی چون بات^۲ و دیگران (1997) برای این گونه ساخت‌ها به دیدگاه غیراشتقاقی قائل هستند و ساخت معنایی یکسان همراه با الگوهای نحوی مجزا برای این گونه ساخت‌ها در نظر می‌گیرند. مثال (17) الگوی این جملات را در دیدگاه غیراشتقاقی نشان می‌دهد.

(17) a. Thematic information: give (Agent, Theme, Goal)

b. Syntactic realization: (i) give [Beth] OBJ [the car] OBJ_{Theme}
(ii) give [the car] OBJ [to Beth] OBJ_{Goal}

در دیدگاه تک‌معنایی، ملاحظات معناشناختی انکار نمی‌شود و به تأثیر محدودیت‌های معنی‌شناختی در این گونه ساخت‌ها نیز اشاره شده است (Gropen et al. 1989, Levin 1993, Pesetsky 1995). برای مثال، در جمله (18a) صرفاً ساخت گروه حرف اضافه‌ای، و در جمله (18b) ساخت دومفعولی قابل قبول و دستوری است.

(18) a. PO, but not DO:

Ann pulled the cart to Beth / ??Ann pulled Beth the car.

b. DO, but not PO:

Ann denied Beth the ice cream. / ?? Ann denied the ice cream to Beth.

در دیدگاه چندمعنایی، فعل نسبت به محیط نحوی که در آن واقع می‌شود، حساس است. پیروان این دیدگاه از جمله، پینکر^۳ (1989)، جکنداف^۴ (1990)، گلدبرگ (1995) و هارلی^۵ (1997, 2002) بر این عقیده هستند که ساخت‌های دومفعولی به مفهوم‌های مختلفی اشاره می‌کنند. به‌عنوان مثال، پینکر (1989) جمله (19a) را به این مفهوم می‌داند که «کنشگر باعث شده است تا گیرنده، ماشین داشته باشد»، در حالی که جمله (19b) متضمن این مفهوم است که «کنشگر باعث شده است که ماشین در تملک یا در اختیار گیرنده قرار گیرد». هرچند این دو مفهوم بسیار نزدیک هستند، ظرافت معنایی آن‌ها در بافت‌های مختلف و با توجه به ساخت اطلاع مد نظر آشکار می‌شود.

(19) a. Ann gave Beth the car.

DO: [EVENT give [Ann Beth [STATE HAVE Beth the car]]]

b. Ann gave the car to Beth.

PO: [EVENT give [Ann the car [EVENT GO the car [PATH to [PLACE Beth]]]]]

(Pinker, 1989)

در دیدگاه سوم، تفاوت در ساخت اطلاع مد نظر است. این دیدگاه می‌تواند متناظر با دیدگاه تک‌معنایی و یا چندمعنایی باشد؛ طبق دیدگاه تک‌معنایی، در صورتی که مفهوم دو ساخت یکسان باشد، تنها عامل در برتری کاربرد یکی از گونه‌های ساخت دومفعولی، ترجیحات ساخت اطلاع است. براساس دیدگاه چندمعنایی نیز، تفاوت‌های معنایی درباره شرط صدق بین دو ساخت دومفعولی، جزئی است و ساخت اطلاع در زمینه کاربرد یکی از آن دو در بافتی خاص دست به انتخاب می‌زند. در تناوب ساخت‌های دومفعولی، عنصر تأکیدی یا سازه‌های سنگین عمدتاً در جایگاه بعد از کنشگر قرار می‌گیرند. از این‌رو، پاسخی که در جواب جمله (۲۰الف) داده می‌شود، ترجیحاً به صورت (۲۰ب) خواهد بود و صورت (۲۰ج) معمولاً در جواب این پرسش استفاده نمی‌شود.

(۲۰) الف. کی (چه کسی) کتاب را به تو داد؟

ب. علی کتاب را به من داد. (گونه ترجیحی)

ج. ؟ علی به من کتاب داد.

1. Aoun and Li

2. Butt

3. Pinker

4. Jackendoff

5. Harley

به این ترتیب، تناوب در محمول‌های سه‌ظرفیتی، هرچند به‌طور کلی با تغییر در بازنمایی نحوی موضوع‌ها همراه است، ولی می‌تواند تحت تأثیر عوامل دیگری چون گذرایی، ظرافت‌های معنایی، عوامل کاربردشناختی و ساخت اطلاع نیز قرار گیرد. هدف این پژوهش، بررسی تناوب در محمول‌های سه‌ظرفیتی در طبقات اصلی و زیرگروه‌های نوع عمل در زبان فارسی است.

۴. تحلیل داده‌ها

در این بخش، تناوب در بندهای حاوی محمول‌های سه‌ظرفیتی و در طبقات نمود واژگانی، شامل افعال ایستا، کنشی-پایا، لحظه‌ای، و پایا مورد بررسی قرار می‌گیرد. افعال ایستا، پنج زیرگروه افعال ایستای وجودی، شناختی، عاطفی، ملکی و ادراکی و افعال کنشی-پایا نیز پنج زیرگروه افعال حرکتی، بیانی، مصرفی، ساختنی و ادراکی آگاهانه را دربر می‌گیرند. افعال ایستا، برخلاف افعال کنشی-پایا، فاقد پویایی و غیرکرانمند^۱ هستند. افعال لحظه‌ای در گستره زمانی بسیار کوتاه محقق می‌شوند و افعال پایا نیز با دربرداشتن دو زیررویداد فرایند و انتقال، افعالی کرانمند محسوب می‌شوند.

۴-۱. افعال ایستا

افعال ایستا به احساسات و شناخت درونی، وجود یک ویژگی، و مالکیت اشاره می‌کنند که می‌تواند موقت یا دائم باشد؛ علاوه‌براین، فاقد نقطه پایان ذاتی هستند. محمول‌های ایستا غالباً به صورت یک‌ظرفیتی و دوظرفیتی تجلی پیدا می‌کنند، چراکه در این نوع افعال معمولاً وجود فاعل یا تجربه‌گر،^۲ برای دلالت بر تحقق یک رویداد یا وجود یک وضعیت کافی است، و در اغلب موارد، ظرفیت فعل با فاعل و مفعول تکمیل می‌شود و در نتیجه تعداد محمول‌های سه‌ظرفیتی در افعال ایستای فارسی، همچون بیشتر زبان‌های دیگر، انگشت‌شمار است. از زیرگروه‌های افعال ایستا می‌توان به افعال وجودی، شناختی، عاطفی، ملکی، و ادراکی اشاره کرد.

۴-۱-۱. افعال ایستای وجودی

افعال ایستای وجودی به وجود یک ویژگی، حالت، یا مشخصه در موضوع مدنظر اشاره می‌کنند. این افعال غالباً در ساخت‌های یک‌ظرفیتی تجلی پیدا می‌کنند و ساخت‌های سه‌ظرفیتی در این زیرگروه افعال ایستا اندک است. فعل «بدهکار بودن»، در زیرگروه افعال ایستای وجودی، محمولی سه‌ظرفیتی است. در جمله (الف) «بدهکار بودن» به سه موضوع نیاز دارد، فاعل تجربه‌گر و دو موضوع که یکی در قالب گروه اسمی دال بر مبلغ و بدون نشانه خاص و دیگری به صورت مفعول حرف اضافه‌ای در جمله ظاهر شده است. این نوع جملات معمولاً بدون نشانگر مفعول کاربرد دارد، و با توجه به ساخت اطلاع مدنظر و تأکید بر یکی از دو موضوع، گروه مؤکد مربوطه می‌تواند به صورت برجسته و برحسب ترتیب واژگان مشخص شود. با وجود این، تناوب این جمله، (ب) ساختی نادرستی است.

(الف) الف. تارتار دو میلیون تومان به من بدهکار است. (خبرگزاری ایسنا: ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۲)

ب. *تارتار من را دو میلیون تومان بدهکار است.

۴-۱-۲. افعال ایستای شناختی

افعال ایستای شناختی، مستلزم نوعی درک و شناخت درونی هستند که به واسطه موضوع فعل بیان می‌شود. این افعال در اغلب موارد در ساخت‌های دوظرفیتی ظاهر می‌شوند، مانند جمله (۲۲) که دارای محمولی دوظرفیتی است و معنای فعل با وجود فاعل و مفعول تکمیل می‌شود. نمونه‌ای از فعل ایستای شناختی و سه‌ظرفیتی در داده‌های مورد بررسی یافت نشد.

(۲۲) من جواب سؤال را می‌دانستم. (سیف‌اللهی، ۱۳۹۰: ۱۴۲)

1. atelic

2. experiencer

۳-۱-۴ افعال ایستای عاطفی

افعال ایستای عاطفی، (عدم) تمایل و رغبتِ درونی تجربه‌گر نسبت به موضوع را نمایش می‌دهند. در اغلب موارد، ظرفیتِ فعل با دو موضوع تکمیل می‌شود، مانند جمله (۲۳). در این زیرگروه، محمول سه‌ظرفیتی در داده‌های مورد بررسی مشاهده نشد. (۲۳) او به شنا علاقه دارد. (سیف‌اللهی، ۱۳۹۰: ۱۸۴)

۴-۱-۴ افعال ایستای ملکی

این افعال، محمول‌های مرتبط با مالکیت و دارابودن را در برمی‌گیرند. در زیرگروه افعال ایستای ملکی، می‌توان به افعال «اختصاص داشتن و داشتن» اشاره کرد که مانند اغلب افعال این زیرگروه، دو ظرفیتی هستند. جمله (۲۴) حاوی فعل ایستای ملکی و دو ظرفیتی است. (۲۴) آن‌ها ویلای بزرگی دارند.

اضافه‌شدن کنشگر به این جمله، فعل را از طبقه ایستا خارج و به تغییر وضعیت در اختصاص موضوع مورد مالکیت اشاره می‌کند (جمله ۲۵ الف). در این صورت، گونه تناوبی، جمله (۲۵ ب)، نادرستی است. (۲۵) الف. پدرش، ویلای بزرگ را به او اختصاص داد. ب. *پدرش، او را ویلای بزرگ اختصاص داد.

۵-۱-۴ افعال ایستای ادراکی

افعال ایستای ادراکی، مانند «شنیدن و دیدن»، بدون کنشگری فعالانه، و معمولاً در قالب محمول‌های دو ظرفیتی تحقق می‌یابند. معنای بند حاوی این محمول با وجود دو موضوع، فاعل و مفعول، کامل می‌شود، مانند جملات (۲۶) و (۲۷). در این طبقه از افعال محمول سه‌ظرفیتی مشاهده نشد.

(۲۶) علی عکس را دید.

(۲۷) آنها اخبار را شنیدند.

به این ترتیب، با توجه به داده‌های مورد بررسی، حضور محمول‌های سه‌ظرفیتی در زیرگروه طبقه افعال ایستا بسیار اندک است. فعل ایستای وجودی «بدهکار بودن» از جمله محمول‌های سه‌ظرفیتی هستند که گونه تناوبی، آن با توجه به ساختار فعل و موضوعاتِ دخیل در آن، صورتی نادرستی ایجاد می‌کند. برخی زیرگروه‌های افعال ایستا با اضافه شدن کنشگر، به افعال سه‌موضوعی تبدیل می‌شوند که تناوب آن‌ها نیز معمولاً به ساختی نادرستی منجر می‌شود. به‌طور کلی، وجود محمول‌های سه‌ظرفیتی در افعال ایستا محدود است؛ در صورت وجود نیز تناوبی در آن‌ها اعمال نمی‌شود.

۲-۲ افعال کنشی-پایا

افعال کنشی-پایا، دربردارنده کنش و مستلزم حرکت و پویایی هستند؛ موضوع دوم، یعنی مفعول مستقیم، در این دسته از افعال، ارجاعی و نشاندار است (Pavey, 2010: 96). برخی رویدادها با توجه به گذر زمان محقق می‌شوند و آنچه آنها را از نظر مفهومی متمایز می‌کند، ساختار زمان درونی است. بر این اساس، لاینز^۱ (1977) از یک طرف بین موقعیت‌های ایستا و پویا، و از طرف دیگر بین موقعیت‌های تداومی^۲ و لحظه‌ای تمایز ایجاد می‌کند. مهم‌ترین معیار برای تمایز موقعیت‌های ایستا و پویا، تغییر درون موقعیت و یا تغییر در حاشیه زمانی آن است. علاوه بر این، موقعیت‌های پویا معمولاً در قالب یک فعل اتفاق می‌افتند، در حالی که موقعیت‌های ایستا، بیان یک حالت یا وضعیت است که می‌تواند به واسطه اسم، صفت یا فعل عنوان شود. محمول‌های سه‌موضوعی معمولاً پویا هستند و مشارک اول آن‌ها غالباً جاندار است که بر موقعیت کنش کنترل دارد. اغلب این محمول‌ها با ترکیب‌بندی محمول‌های دو موضوعی خاص و به واسطه اشتقاق سببی تولید می‌شوند و دارای زیرگروه‌های حرکتی، بیانی، مصرفی، ساختنی، و ادراکی آگاهانه هستند. در بخش زیر تناوب در این زیرگروه‌ها بررسی شده است.

¹. Lyons

². durative

۱-۲-۴ افعال کنشی-پایای حرکتی

در افعال کنشی-پایای حرکتی، کنشگر با صرف انرژی و فعالیت فیزیکی، کنشی را به انجام می‌رساند. در این نوع محمول‌ها یک کنشگر جاندار و یک گیرنده وجود دارد و موضوع هدف یا پذیرنده تحت تأثیر کنش قرار می‌گیرد. در این زیرگروه، کنشگر در بیشترین حالت کنترلی قرار دارد و موضوعی که نقش گیرنده یا بهره‌ور^۱ دارد، در ساخت متعارف همراه با حرف اضافه به کار می‌رود، مانند جمله (۲۸الف). در گونه تناوبی، جمله (۲۸ب)، دریافت کننده در ساخت گروه اسمی و همراه با نشانه «را» استفاده می‌شود. در جمله (۲۸الف) دو فرانش اصلی در جایگاه فاعل و مفعول مستقیم قرار گرفته‌اند؛ موضوع دوم، در نقش مفعول مستقیم، به صورت ارجاعی و نشاندار، و موضوع غیرفرانش به صورت مفعول حرف اضافه‌ای استفاده شده است. در گونه تناوبی، جمله (۲۸ب)، با حذف حرف اضافه، ساختار مفعول اولیه-ثانویه حاصل شده است و «را»، مفعول اولیه را نشاندار کرده است. تفاوت این دو جمله در نوع ساخت اطلاع است؛ در جمله اول، ارجاعی و مشخص بودن پذیرنده برای گوینده و شنونده محرز است، در حالی که در جمله دوم دریافت کننده کنش مورد تأکید است و به صورت نشاندار استفاده شده است.

(۲۸) الف. سوپ ورمیشل را به ایلیا دادم. (مکالمه روزانه)

ب. ایلیا را سوپ ورمیشل دادم.

در جمله (۲۹الف) فعل سببی «پوشانند» در ساخت متعارف با سه موضوع کنشگر، دریافت کننده و پذیرنده همراه است و در ساخت تناوبی، جمله (۲۹ب)، تجلی دریافت کننده همراه با نشانه «را»، ساختی دستوری است.

(۲۹) الف. باید لباس گرم را به بچه پوشانند یا لباس خنک؟ (وبگاه نمناک، کد مطلب: ۶۷۷۸۸)

ب. باید بچه را لباس گرم پوشانند یا لباس خنک؟

اضافه شدن موضوع سوم به فعل «دیدن»، به خلق فعل «نشان دادن» منجر می‌شود که سه ظرفیتی و جزء افعال کنشی-پایای حرکتی است و وجود سه موضوع برای تحقق آن لازم است. در جمله (۳۰الف)، با اضافه شدن مسبب، دریافت کننده به صورت مفعول حرف اضافه‌ای آمده است؛ ولی کاربرد آن همراه با «را» در (۳۰ب)، جمله‌ای نادستوری است. جمله (۳۰ب) با اضافه شدن چپ‌نشانی واژه‌بستی^۲ در جمله (۳۰ج) در گفتگوهای روزانه کاربرد دارد. تفاوت جمله (۳۰) با جملات (۲۸) و (۲۹) در این است که تأثیرپذیری مفعول مستقیم در دو جمله (۲۸) و (۲۹) بیشتر از تأثیرپذیری آن در جمله (۳۰) است. تأثیرپذیری بالای مفعول به این مفهوم است که در راستای تحقق فعل، مفعول از نظر کیفی یا کمی، دستخوش تغییرات بیشتری می‌شود.

(۳۰) الف. من عکس را به علی نشان دادم. (گفتگوی روزمره)

ب. *من علی را عکس نشان دادم.

ج. من علی را بهش عکس نشان دادم.^۳

در فعل‌های کنشی-پایای حرکتی، انتقال پذیرنده از کنشگر به گیرنده صورت می‌گیرد. این انتقال در جملات (۲۸) و (۲۹) عینی است و در مواردی می‌تواند انتزاعی باشد. محمول‌های سه ظرفیتی در این گروه از افعال، عمدتاً دارای گذرابی نسبتاً بالایی هستند. تناوب در ساخت‌های سه ظرفیتی این افعال، در مواردی که موضوع پذیرنده تحت تأثیر فعل قرار می‌گیرد، قابل اعمال است.

۲-۲-۴ افعال کنشی-پایای بیانی

در افعال کنشی-پایای بیانی، حداقل دو مشارک جاندار و ترجیحاً انسان وجود دارد که یکی نقش کنشگر و دیگری غیرفرانشی است که با حرف اضافه همراه است. این افعال با بیان و کلام در ارتباط هستند. در جمله (۳۱الف) دریافت کننده، مفعول حرف اضافه‌ای است، و در گونه تناوبی در (۳۱ب) این موضوع همراه با نشانه «را» استفاده شده است و دستوری است.

^۱ beneficent

^۲ clitic left dislocation

^۳ در چپ‌نشانی واژه‌بستی در این جمله، در جای اصلی سازه چپ‌نشان، یک واژه بست استفاده شده است.

(۳۱) الف. او چای را به ما تعارف کرد. (فانع، ۱۳۹۸)

ب. او ما را چای تعارف کرد.

برخلاف جمله (۳۱)، که دارای موضوع پذیرنده ملموس است، برخی افعال دیگر این طبقه، با موضوع انتزاعی، معمولاً گونه تناوبی دستوری ندارند. تفاوت این جمله با نمونه (۳۲) در این است که در جمله (۳۱) داد و ستد و انتقال فیزیکی بین کنشگر و دریافت کننده صورت می‌پذیرد. از این رو می‌توان عدم تناوب در افعال (۳۲-۳۴) را به انتزاعی بودن موضوع واسط بین کنشگر و دریافت کننده و همچنین به گذرایی پایین این بندها نسبت داد. گذرایی پایین به بندهایی اطلاق می‌شود که عوامل گذرایی کمتری داشته باشند. عوامل مؤثر در گذرایی، به عقیده هاپر و تامسون^۱ (1980)، عبارت‌اند از شرکت کنندگان،^۲ کنش،^۳ نمود،^۴ لحظه‌ای بودن،^۵ ارادی بودن،^۶ مثبت بودن،^۷ وجه،^۸ کنشگری،^۹ تأثیرپذیری مفعول^{۱۰} و فردیت مفعول^{۱۱}. هر چه تعداد این عوامل در بندی بیشتر باشد، گذرایی بند نیز بالاتر خواهد بود. در جمله (۳۲) الف)، دریافت کننده به صورت متمم حرف اضافه‌ای ظاهر می‌شود و در گونه تناوبی، جمله (۳۲) ب)، کاربرد نشاندار دریافت کننده، جمله‌ای نادستوری است.

(۳۲) الف. من جواب معما را به علی گفتم. (گفتگوی روزمره)

ب. *من علی را جواب معما گفتم.

در جمله (۳۳) الف)، در گونه متعارف، موضوعی که نقش هدف دارد، به صورت متمم حرف اضافه‌ای استفاده شده است و گونه تناوبی آن به صورت (۳۳) ب) نادستوری است.

(۳۳) الف. امیر راه را از مسعود پرسید. (طیب‌زاده، ۱۳۸۵: ۲۱۱)

ب. *امیر، مسعود را راه پرسید.

در جمله (۳۴) الف) نیز محمول بیانی «پیشنهاد دادن» دارای سه موضوع است و موضوعی که نقش بهره‌ور دارد، به صورت متمم حرف اضافه‌ای استفاده شده است. کاربرد نشاندار این موضوع در جمله (۳۴) ب)، و در جایگاه بعد از فاعل، به تولید جمله‌ای نادستوری منجر می‌شود.

(۳۴) الف. هالند چهار میلیونی را به منچستر یونایتد پیشنهاد دادم. (تسنیم نیوز، ۲۳ اردیبهشت ۱۴۰۲)

ب. *منچستر یونایتد را هالند چهار میلیونی پیشنهاد دادم.

مشخصه مشترک افعال کنشی-پایای بیانی، وجود حداقل دو موضوع جاندار است. بررسی داده‌ها درباره این افعال، حاکی از آن است که در اغلب افعال این گروه، برخلاف افعال کنشی-پایای حرکتی، کاربرد نشاندار موضوعی که نقش دریافت کننده دارد، به تولید جمله‌ای نادستوری منجر می‌شود؛ در این جملات، مفعول مستقیم غالباً اسمی انتزاعی است و بندها دارای گذرایی نسبتاً پایینی هستند. نحوه اطلاع-رسانی گوینده از نوع ساخت اطلاعی جمله، اولویت قرارگیری موضوعات فعل را مشخص می‌کند.

۳-۲-۴ افعال کنشی-پایای مصرفی

افعال کنشی-پایای مصرفی معمولاً دوظرفیتی هستند و تحقق آن‌ها به کاربرد و مصرف موضوعی ملموس یا انتزاعی منجر می‌شود. نوع سببی این گروه از افعال دارای سه موضوع است. در جمله (۳۵) الف)، که حاوی محمول دوظرفیتی است، مفعول مستقیم همراه با نشانه «را» آمده

1. Hopper and Thompson

2. participants

3. kinesis

4. aspect

5. punctuality

6. volitionality

7. affirmation

8. mode

9. agency

10. affectedness of object

11. individuation of object

است. در محمول سه‌ظرفیتی جمله (۳۵ب)، دریافت‌کننده کنش در گونه سببی، که در اینجا بهره‌ور است، به صورت مفعول حرف اضافه‌ای، و در جمله تناوبی آن در (۳۵ج)، که نادستوری است، همراه با نشانه «را» آمده است. بهره‌ور در این جملات، اسمی جاندار، و پذیرنده، اسمی ملموس است که به بهره‌ور منتقل می‌شود؛ در واقع، کنش انتقالی به صورت واقعی و فیزیکی در دنیای بیرون شکل می‌گیرد.

(۳۵) الف. او قرص‌ها را خورد. (وبگاه تابناک، ۲۰ آذر ۱۳۹۲)

ب. او قرص‌ها را به شوهرش خوراند.^۱ (روزنامه خراسان، ۱۲ مهر ۱۴۰۲)

ج. * او شوهرش را قرص‌ها خوراند.

۴-۲-۴ افعال کنشی-پایای ساختنی

در افعال کنشی-پایای ساختنی، از مواد و مصالح برای ساخت یا تولید محصول نهایی استفاده می‌شود که این محصول نهایی می‌تواند با توجه به استلزامات معنایی محمول، عینی یا انتزاعی باشد. این زیرگروه معمولاً دارای محمول‌های دوظرفیتی است، و گروه‌های اسمی دیگر در صورت اضافه شدن، نقش افزوده خواهند داشت. در جمله (۳۶)، فعل کنشی-پایای ساختنی، دارای دو موضوع اصلی است و موضوع غیرفرائقش، در نقش افزوده و بهره‌ور آمده است. در جمله (۳۷)، افزوده قید زمان، اطلاعات بیشتری را درباره زمان رویداد مربوطه منتقل می‌کند. در داده‌های این زیرگروه، فعل سه‌ظرفیتی یافت نشد.

(۳۶) زنان ونک، ۱۴ هزار قرص نان برای سیل‌زدگان پختند. (وبگاه آرمان اصفهان، ۲۴ فروردین ۱۳۹۸)

(۳۷) این چهار بیمارستان معروف تهران را آلمانی‌ها در چهار سال ساختند. (وبگاه خبرآنلاین، ۹ تیر ۱۴۰۲)

۴-۲-۵ افعال کنشی-پایای ادراکی آگاهانه

افعال کنشی-پایای ادراکی آگاهانه با کنشگری فاعل تحقق می‌یابند و نقش فاعل کنشگر در تحقق این افعال حائز اهمیت است. افعال این گروه عمدتاً افعالی چون «نگاه کردن» و «گوش دادن» هستند که با کنشگری فعالانه و وجود موضوع اثرپذیر محقق می‌شود. محمول‌های سه‌موضوعی در این طبقه از افعال در داده‌های مدنظر یافت نشد.

با توجه به بررسی داده‌ها، در طبقه افعال کنشی-پایا، محمول‌های سه‌ظرفیتی، که دارای گذرایی بالایی هستند، بیشتر در معرض تناوب قرار می‌گیرند، و بندهایی با گذرایی پایین و موضوع هدف انتزاعی در این زمینه قابلیت کمتری را به نمایش می‌گذارند. علاوه بر این، دو گونه تناوب در افعالی که دارای تناوب هستند، به تفاوت معنایی از نظر ساخت اطلاع نیز اشاره می‌کند؛ در صورتی که تأکید بر مفعول مستقیم باشد، گروه اسمی حاوی این نقش به صورت نشاندار استفاده می‌شود، و در صورتی که موضوع هدف مورد تأکید باشد، این مشارک در جایگاه مفعول مستقیم قرار می‌گیرد. به این ترتیب، تناوب در این طبقه از افعال را می‌توان همسو با دیدگاه سوم کریفکا (2003)، تحت عنوان دیدگاه ساخت اطلاع، دانست که طبق آن گونه‌های تناوب، با توجه به اولویت‌های ساخت اطلاع و تأکید موضوع به کارگرفته می‌شوند. برای مثال در جمله (۳۸الف) تأکید بر حرکت موضوع انتقالی است و این موضوع به صورت مفعول مستقیم بیان شده است. در حالی که در جمله (۳۸ب) تأکید بر گیرنده و انتقال مالکیت است و در نتیجه موضوع انتقالی به صورت اسم بی‌نشان قبل از فعل به کار رفته است.

(۳۸) الف. موبایل را به مادرم هدیه دادم. (وبگاه یاسا، ۲۲ آذر ۱۳۹۸)

ب. مادرم را موبایل هدیه دادم، پدرم را خودنویس.

۴-۳ افعال لحظه‌ای

نقطه شروع و پایان افعال لحظه‌ای، همپوشانی زیادی دارد، تحقق این افعال در مراحل مجزا صورت نمی‌گیرد؛ ولی دارای نقطه پایان ذاتی هستند. در جمله (۳۹الف) عامل حرکت و جابجایی مفعول مستقیم از جانب کنشگر صورت می‌گیرد؛ موضوع سوم، به صورت مفعول حرف اضافه‌ای آمده است و در گونه تناوبی در (۳۹ب) این موضوع به صورت نشاندار استفاده شده است.

^۱ این جمله به صورت «او قرص‌ها را به خورد شوهرش داد» نیز کاربرد دارد.

(۳۹) الف. گلدان را روی میز گذاشتم.^۱ (وبلاگ زنجموره، ۱۲ اردیبهشت ۱۳۹۴)

ب. روی میز را گلدان گذاشتم.

افعال لحظه‌ای، افعالی غایتمند هستند و زمان آغاز و پایان این افعال همپوشانی زیادی دارد. به دلیل تأثیرپذیری نسبی مفعول از کنش مدنظر و حرکت و جابجایی آن، تناوب در بندهای حاوی این افعال قابل اعمال است. تحقق حرکت در افعال لحظه‌ای می‌تواند به صورت عینی و در گستره زمانی کوتاهی لحاظ شود. تناوب در این افعال همسو با دیدگاه ساخت اطلاع است و نحوه قرارگیری موضوع‌های مرتبط، با توجه به برجستگی موضوع و ساخت اطلاع جمله مشخص می‌شود.

۴-۴ افعال پایا

افعال پایا دارای مراحل مجزا و نقطه پایانی هستند و تحقق آن‌ها به گستره زمانی نسبتاً زیادی نیاز دارد. در واقع، می‌توان افعال پایا را همتایی از افعال لحظه‌ای در نظر گرفت که دارای تداوم زمانی و مراحل انجام هستند. افعال پایا، برخلاف افعال لحظه‌ای، علاوه بر زیررویداد انتقال، در ساختار معنایی خود دارای زیررویداد فرایند نیز هستند. تحقق افعال پایا، مستلزم یک مقدمه است؛ «یا دادن»، کنشی پایا است که با تحقق آن، فرد از مرحله‌ای که مطلبی را نمی‌دانسته است، وارد مرحله‌ای می‌شود که موضوع مدنظر را آموخته است. در جمله (۴۰الف) موضوع بهره‌ور به صورت مفعول حرف اضافه‌ای و در گونه تناوبی، (۴۰ب)، این موضوع به صورت نشاندار استفاده شده است که بسامد کمتری دارد.

(۴۰) الف. علی زبان انگلیسی را به من یاد داد. (گفتگوی روزمره)

ب.؟ علی من را زبان انگلیسی یاد داد.

تحقق رویداد در افعال پایا، طی دو زیررویداد انتقال و فرایند صورت می‌گیرد. افعال پایا، جزء افعال غایتمند هستند؛ تناوب در این افعال، معمولاً ساختی غیرمتداول است.

۵. نتیجه‌گیری

افعال در دستور نقش و ارجاع براساس ویژگی‌های مشترک در طبقات ایستا، کنشی، لحظه‌ای، پایا، لمح‌ای و کنشی-پایا قرار می‌گیرند. این طبقات، با توجه به ویژگی‌های معنایی و نوع ساخت اطلاع می‌توانند به صورت یک‌طرفیتی، دوطرفیتی، و سه‌طرفیتی باشند. هرچند بسامد محمول‌های سه‌طرفیتی در مقایسه با محمول‌های یک‌طرفیتی و دوطرفیتی کمتر است، بررسی تناوب در این محمول‌ها در جهت شناخت بیشتر و کاربرد مناسب‌تر این افعال حائز اهمیت است. در این پژوهش، تناوب مفعول در محمول‌های سه‌طرفیتی و در طبقات نوع عمل مورد بررسی قرار گرفت. به طور کلی، محمول‌های سه‌طرفیتی متضمن نوعی انتقال مالکیت یا حرکت هستند و این موارد می‌تواند به صورت عینی یا انتزاعی محقق شود. ساخت‌های دومفعولی، متداول‌ترین ساخت‌های مرتبط با محمول‌های سه‌طرفیتی به شمار می‌روند. بررسی داده‌ها حاکی از آن است که بسامد محمول‌های سه‌طرفیتی در طبقه افعال ایستا و زیرگروه‌های آن، اندک و این افعال غالباً فاقد تناوب هستند؛ افعال ایستا فاقد پویایی و ناگذرا هستند و انتقال انرژی در آن‌ها صورت نمی‌گیرد؛ این مشخصات از دلایل اصلی عدم تناوب‌پذیری افعال ایستا است. عمده تناوب در طبقه افعال کنشی-پایا، در زیرگروه کنشی-پایای حرکتی مشاهده می‌شود؛ مشخصه مشترک افعال این زیرطبقه، گذرایی و انتقال فیزیکی بین کنشگر و گیرنده است. انتقال مالکیت یا حرکت موضوع هدف، که مشخصه مشترک افعال دومفعولی است، در زیرطبقه افعال کنشی-پایای حرکتی بیش از سایر طبقات مشاهده می‌شود. در زیرطبقه کنشی-پایای بیانی، در صورتی که پذیرنده، هویتی فیزیکی و ملموس باشد، مانند «تعارف کردن»، تناوب اعمال می‌شود. در سایر زیرطبقات، تناوبی مشاهده نشد. در افعال لحظه‌ای نیز،

^۱ مالچوکوف و دیگران (2007)، ساخت‌هایی مانند (۳۹)، که فاقد گیرنده است، را ساخت دومفعولی نمی‌دانند، با وجود این، چنین ساخت‌هایی به سه موضوع مجزا نیاز دارند، و سه‌طرفیتی محسوب می‌شوند.

در موقعیت‌هایی که حرکت یا انتقال انرژی به صورت عینی شکل می‌گیرد، تناوب قابل اعمال است. تناوب در طبقه افعال پایا در غالب موارد، به ساختی ناستوری منجر می‌شود. در مجموع، گذرا بودن بند و انتقال فیزیکی بین کشگر و گیرنده را می‌توان از شرایط اعمال تناوب در محمول‌های سه‌ظرفیتی برشمرد. علاوه بر این، در بندهایی که تناوب در آن‌ها اعمال می‌شود، دیدگاه ساخت اطلاع صدق می‌کند و تفاوت در نوع ساخت اطلاع، تعیین‌کننده جایگاه و نقش موضوع‌ها خواهد بود.

منابع

- احمدی گیوی، حسن. (۱۳۸۰). *دستور تاریخی فعل*. تهران: قطره.
- باطنی، محمدرضا. (۱۳۴۸). *توصیف ساختمان زبان فارسی بر بنیاد یک نظریه عمومی زبان*. تهران: امیر کبیر.
- رضایی، والی و هوشمند، مژگان. (۱۳۹۱). بررسی رده‌شناختی ویژگی‌های نشانه‌گذاری و رفتاری ساخت‌های دومفعولی در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی* ۴، ۱۲۵-۱۴۴.
- سیف‌اللهی، مهربانو. (۱۳۹۰). *فرهنگ ظرفیت نحوی افعال فارسی*. گرگان: مختمقلی فراغی.
- طیب‌زاده، امید. (۱۳۸۵). *ظرفیت فعل و ساخت‌های بنیادین جمله در فارسی امروز؛ پژوهشی براساس نظریه دستور وابستگی*. تهران: مرکز فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۲). *دستور مفصل امروز برپایه زبان‌شناسی جدید*. تهران: سخن.
- قانع، زهرا. (۱۳۹۸). *بررسی تناوب مفعولی در زبان فارسی در چارچوب دستور نقش و ارجاع*. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه اصفهان.
- قیاسوند، مریم. (۱۳۹۸). *تناوب‌ها و طبقات فعلی در فارسی*. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه بوعلی سینا همدان.
- لطفی، احمدرضا و مؤیدی، مونا. (۱۳۹۲). *بررسی ساخت دومفعولی در متون ادب فارسی*. *پژوهش‌های زبان‌شناسی* ۱، ۱۰۱-۱۱۹.
- ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۶۳). *دستور زبان فارسی*. تهران: توس.
- واعظی، هنگامه. (۱۳۹۳). *افعال دومفعولی در زبان فارسی: تعامل میان نحو و کلام*. *جستارهای زبانی* ۵، ۲۵۱-۲۷۴.
- وحیدیان کامیار، تقی و عمرانی، غلامرضا. (۱۳۷۹). *دستور زبان فارسی*. تهران: سمت.

References

- Ammadi Givi, H. (2001). *Historical Grammar of Verb*. Tehran: Ghatre. [In Persian]
- Aoun, J., & Li, Y. A. (1989). Scope and constituency. *Linguistic Inquiry* 20, 141-172.
- Batani, M. (1969). *Description of the Grammatical Structure of the Persian Language*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Bresnan, J. (2001). *Lexical Functional Syntax*. London: Routledge.
- Butt, M., Dalrymple, M., & Frank, A. (1997). An architecture for linking theory in LFG. In M. Butt & T.H. King (Eds.), *Proceedings of the LFG97 Conference* (pp.1-16) University of California: CSLI Publications.
- Dowty, D. R. (1979). *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.
- Essegbey, J. (1999). *Inherent complement verbs revisited: Towards an understanding of argument structure in Ewe*. Ph.D. dissertation. Leiden University.
- Esteban, A. C. (2012). A comparative analysis of three-place predicates in Lakhota within the RRG framework. *Spanish Journal of Applied Linguistics* 25, 9-26.
- Farshidvard, Kh. (2003). *Today Comprehensive Grammar Based on New Linguistics*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Ghane, Z. (2019). *Object alternations in Persian: a role and reference grammar analysis*. Ph.D. dissertation, University of Isfahan. [In Persian]
- Ghiyasvand, M. (2019). *Verb classes and alternations in Persian*. Ph.D. dissertation. Bu-Ali Sina University. [In Persian]
- Ghomeshi, J., & Massam, D. (1994). Lexical/syntactic relations without projection. *Linguistic Analysis* 24, 175-217.
- Ghomeshi, J. (1997). Non-Projecting Nouns and the Ezafe Construction in Persian. *Natural Language and Linguistic Theory* 15, 729-788.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goldberg, A. E. (2003). Words by default: The Persian complex predicate construction. In E. Francis and L. Michaelis (Eds.), *Mismatch: Form-Function Incongruity and the Architecture of Grammar* (pp. 83-112). Stanford: CSLI Publications.
- Gropen, J., Pinker, S., Hollander, M., Goldberg, R., & Wilson, R. (1989). The learnability and acquisition of the dative alternation in English. *Language* 65, 203-257.

- Haspelmath, M. (2001). Cross-linguistic study of ditransitives. Paper presented at the Association for Linguistic Typology conference, University of California, Santa Barbara.
- Harley, H. (1997). If you Have, you can Give. In M. Crowhurst (Ed.), *Proceedings of the sixth West Coast Conference on Formal Linguistics* (pp. 47-62), Stanford, Palo Alto: Center for the Study of Language and Inf.
- Harley, H. (2002). Possession and Double Object Constructions. In P. Pica (Ed.), *Linguistic Variation Yearbook* (Vol. 2, pp. 31-70) Amsterdam: John Benjamin's Publishing Company.
- Hopper, P. J. & Thompson, S. A. (1980). Transitivity in grammar and discourse. *Language* 56, 251-99
- Jackendoff, R. (1990). *Semantic Structures*. Cambridge: MIT Press.
- Kittila, S. (2006). The anomaly of the verb "give" explained by its high (formal and semantic) transitivity. *Linguistics* 44(3), 569-612.
- Krifka, M. (2003). Semantic and pragmatic conditions for the dative alternation. *Korean Journal of Language and Linguistics* 4(1), 1-32.
- Lambrecht, K. (1994). *Information Structure and Sentence Form*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Langacker, R. W. (1991). *Foundations of cognitive grammar: Descriptive application* (Vol. II). Stanford, California: Stanford University Press.
- Larson, R. K. (1988). On the double object construction. *Linguistic Inquiry* 19, 335-391.
- Levin, B. (1993). *English Verb Classes and Alternations*. A preliminary investigation. Chicago: University of Chicago.
- Lotfi, A., and Moayedi, M. (2013). Double object construction in the Persian literary texts. *Journal of research in Linguistics* 5(8), 101-119. [In Persian]
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malchukov, A., Haspelmath, M., & Comrie, B (2007). Ditransitive Constructions: A typological overview. In A. Malchukov, M. Haspelmath and B. Comrie (Eds.), *Studies in Ditransitive Constructions: A Comparative Handbook* (pp 1-64). Berlin/ New York: Walter de Gruyter.
- Margetts, A. (2002). The linguistic encoding of three-participant events in Saliba. *Studies in Language* 26(3), 613-636.
- Margetts, A., & Austin, P. K. (2007). Three-participant events in the language of the world: Towards a crosslinguistic typology. *Linguistics* 45(3), 393-451. DOI 10.1515/LING.2007.014
- Nass, A. (2007). *Prototypical Transitivity. Typological Studies in Languages*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Natel Khanlari, P. (1984). *Persian Grammar*. Tehran: Toos. [In Persian]
- Newman, J. (1997). *The Linguistics of Giving*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Newman, J. (1998). Recipients and give constructions. In W. V. Belle and W.V. Langendonck (Eds.), *The Dative* (Vol. 2, pp. 1-28). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Newman, J. (2005). Three-place predicates: A cognitive linguistic perspective. *Language Science* 27, 145-163.
- Pavey, E. L. (2010). *The Structure of Language, An Introduction to Grammatical Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pesetsky, D. (1995). *Zero Syntax. Experiencers and Cascades*. Cambridge: MIT Press.
- Pinker, S. (1989). *Learnability and Cognition. The Acquisition of Argument Structure*. Cambridge: MIT Press.
- Rezai, V., & Hooshmand, M. (2012). A typological of coding and behavioral properties of ditransitive constructions in Persian. *Comparative Linguistic Research* 2(4), 125-144. [In Persian]
- Richardson, D. C., Spivey, M. J., Edelman, S., & Naples, A. J. (2001). Language is spatial: Experimental evidence for image schemas of concrete and abstract verbs. In J. D. Moore and K. Stenning (Eds.), *Proceedings of the Twenty-third Annual Meeting of the Cognitive Science Society* (pp. 873-878). Mahwah, N.J.: Erlbaum.
- Seifollahi, M. (2011). *Dictionary of Verb Valency*. Gorgan: Makhtomgholi Faraghi. [In Persian]
- Smith, C. S. (1997). *The Parameter of Aspect*. (2nd ed.) London: Kluwer Academic Press.
- Tabibzadeh, O. (2007). *Verb Valency and Basic Sentence Structures in Modern Persian; A Dependency-Based Approach*. Tehran: Nashr-e Markaz. [In Persian]
- Takami, K. (2003). A semantic constraint on the benefactive double object construction. *The Electronic Library* 20, 197-224.
- Vaezi, H. (2015). Ditransitive verbs in Persian: Interaction between syntax and discourse. *Language Related Research* 5, 251-274. [In Persian]
- Vahidian Kamyar, T. & Omrani, G. (2001). *Persian Grammar*. Tehran: Samt. [In Persian]
- Van Valin, R. D. Jr. (2005). *Exploring the Syntax-Semantics Interface*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Valin, R. D. Jr. (2007). The role and reference grammar analysis of three-place predicates. *Suvremena Lingvistika* 63, 31- 64.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.

